

RECENZE

Hulmák Milan. *Kontrola cenových ujednání ve spotřebitelských smlouvách*. Praha: C. H. Beck, 2020, XX a 300 s.

Docent Právnické fakulty Univerzity Palackého *Milan Hulmák* patří přes dvě desetiletí k publikujícím akademikům. U zainteresované veřejnosti patří k nejznámějším z jeho autorských počinů významný podíl na Beckově velkém komentáři občanského zákoníku. Vloni *Hulmákovi* vyšla práce nazvaná *Kontrola cenových ujednání ve spotřebitelských smlouvách*. Nejen fakt, že základem díla je *Hulmákův* habilitační spis, úspěšně obhájený v roce 2017, pro publikační účely aktualizovaný a rozšířený, ale hlavně obsah knihy legitimují recenzované dílo k uznání za vědeckou monografii.

Autor rozdělil knihu do čtyř kapitol nazvaných *Kontrola přiměřenosti*, *Cenová ujednání vyloučená z přezkumu přiměřenosti*, *Přiměřenost cenových ujednání* a *Jiné možnosti kontroly cenových ujednání*. Nejobsáhlejší je druhá kapitola zabírající bezmála polovinu celé publikace. Všechny kapitoly jsou strukturovány do dílčích tematických celků opatřených nadpisy a mezititulky. Je to ku prospěchu přehlednosti výkladu. Text doplňují předmluva, závěr a obsáhlý (s. 273–300) seznam použité literatury a judikatury. S těmito zdroji autor průběžně systematicky pracuje, jak dokládá zevrubný poznámkový aparát (1356 poznámek pod čarou).

V rámci úpravy smluv uzavíraných se spotřebitelem normuje § 1813 o. z. o zákazu ujednání zakládajících v neprospěch spotřebitele významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v rozporu s požadavkem přiměřenosti, současně však o výjimce, která dopadá na jasná a srozumitelná ujednání o předmětu plnění nebo o ceně. *Hulmák* poměří diki tohoto ustanovení články 3 a 4 směrnice 93/13/EHS, všimá si jeho nedostatků (např. s. 9), přihlíží rovněž k některým analogickým zahraničním úpravám.

Jedním z klíčových pojmů spotřebitelského práva je požadavek přiměřenosti. Jemu je věnována první kapitola, kde se zkoumá, co je přiměřenost, kdy a jak se posuzuje i jaké jsou předpoklady pro kontrolu přiměřenosti. Situace, kdy podnikatel nabízí zboží nebo službu za standardizovaných podmínek, jejichž úpravy nemá spotřebitel šanci ovlivnit, představuje logické vyústění změn v hospodářství, kdy se koupě už dávno neujednává v tržnici (s. 6), ale také přináší podnikateli různé možnosti k uplatnění nepoctivých praktik. Jim je nutné čelit. Ochrana spotřebitele se tak posouvá na úroveň lidského práva třetí generace (s. 7, pozn. 34). Výklad smluvních ujednání ve prospěch spotřebitele má ovšem své hranice (s. 23 a násl.).

Ustanovení § 1813 o. z. vylučuje z přezkumu nepřiměřenosti ujednání o předmětu plnění nebo ceně, nebrání však jejich přezkumu podle jiných zákonných ustanovení. Např. vždy podléhají přezkumu z hlediska kontroly jasnosti a srozumitelnosti.

Kam až sahá výjimka § 1813 o. z., zkoumá autor v druhé kapitole. Podstatný je smysl a účel této výjimky, přičemž právě fakt, že se v druhé větě § 1813 o. z. jedná o právní pravidlo odchylné od obecného, nabádá k interpretační restrikci (s. 49). Justifikace řečené výjimky je dána tím, že jde o ujednání, jemuž spotřebitel pravidelně věnuje pozornost – co si kupuje a za kolik. „*Pokud by zde byl přezkum takových ujednání, nebyla by nutná hospodářská soutěž. Spotřebitel by nebyl nucen vybírat, vše by se řešilo právními nástroji.*“ (s. 181). Autor detailně zkoumá z různých aspektů, kam až sahá vyloučení přezkumu, co

vyločení přezkumu znamená, kdy je přezkum možný apod. Že jde o řadu otázek vyžadujících odpovědi, nenasvědčuje jen rozsah kapitoly (s. 39 až 86), ale hlavně strukturace tématu pojednaná komparativně v širokém záběru s odkazy na literární a judikatorní zdroje. Výklad dokládá četnými příklady z praxe; přitom se ukazuje, že vývoj směřuje proti výjimce v čl. 4 odst. 2 směrnice 93/13/EHS o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách, jak plyne z aktuálního výkladu Soudního dvora Evropské unie i z judikatury členských států.

Ve třetí kapitole se autor zabývá hlediskem přiměřenosti cenových ujednání a zkoumá, kdy má uplatnění tohoto kritéria význam. Jde například o situace, kdy se strany odchýlí od dispozitivní úpravy natolik, že mezi nimi vznikne významná nerovnováha, např. v přenesení nákladů na udržování pronajaté věci z pronajímatele na nájemce, aniž se nájemci poskytne ekvivalentní výhoda (s. 188). Jiná z otázek pojednaných v této kapitole je, zda lze ujednáním o ceně vyvažovat jinou smluvní klauzuli, která by se sama o sobě (izolovaně posuzována) jevila jako nepřiměřená. Jinak řečeno, zda např. ve vztahu ke spotřebiteli „*nepřiměřenost některých ujednání může být kompenzována nižší cenou*“ a *vice versa* (s. 189 a násl.). Zjistí-li se při soudním přezkumu, že je určité ujednání nepřiměřené s důsledky plynoucími z § 1815 o. z., jaké to má důsledky pro celou smlouvu? Je možná náprava, např. redukce na přiměřenou úroveň (s. 202 a násl.)? Jaký význam má salvátorská klauzule (s. 213 a násl.)? I to jsou otázky, kterým se, vedle dalších, Hulmák v této kapitole věnuje.

Jakkoli § 1813 o. z. vylučuje přezkum přiměřenosti u jasných a srozumitelných ujednání o ceně, neznamená to, že cenová ujednání nepodléhají žádné kontrole. Občanský zákoník neupravuje jen konkrétní instituty (lichva, neúměrné zkrácení aj.), ale má i obecnou úpravu akcentující dobré mravy, které lze v konkrétních situacích aplikovat. Svůj význam má i kritérium ústavnosti uplatňované v rozhodovací praxi Ústavního soudu (s. 232 a násl.), byť vzniká otázka, nakolik je účelné vytvářet „*zvláštní hranice pouze pro určitou skupinu subjektů a pro určité specifické situace, bez vztahu k hmotnému právu a jeho institutům*“ (s. 233). Recenzent sdílí Hulmákovu skepsi. Ostatně ani sám Ústavní soud se v daném směru nevyhnul názorovému kolísání. Nejde jen o tyto kontrolní nástroje. Existují rovněž možnosti kontroly regulované veřejným právem. U nich se ovšem klade otázka, jak se výsledek promítne do soukromoprávní sféry. Také na ni se v knize formuluje odpověď.

Rozpravnou část publikace završuje závěr, v němž jsou shrnuty hlavní myšlenky. Rozsah výjimky zakotvené v čl. 4 odst. 2 směrnice 93/13/EHS o zneužívajících ujednáních ve spotřebitelských smlouvách a promítnuté v našem právu do druhé věty § 1813 o. z. závisí mimo jiné na relativně neurčitých kritériích jasnosti a srozumitelnosti a interpretační restrikce otevírá dveře kontrole a testu přiměřenosti v případech, „*kdy soudy zkoumají, zda spotřebitel vůbec za nějaké plnění za svou cenu dostává, zda jde o plnění v jeho zájmu, zda jde o vedlejší či hlavní plnění, v jaké míře si spotřebitel uvědomuje rizika vyplývající ze smlouvy*“ (s. 271). Tento vývoj popírá původní představu, s níž byla výjimka koncipována, protože soudy přistupují ke kontrole i v případech, kdy k selhání trhu nedochází. Má to svá negativa. Soudní kontrola přichází *ex post*, trvá dlouho – v poznámce 1356 na s. 271 se poukazuje na případ trvající dvacet osm let – pro smluvní strany je výsledek nejednou hůře předvídatelný. Proto Hulmák argumentuje, „*že efektivnější je mnohdy ex ante regulatorní zásah zákonodárce v konkrétní oblasti*“ (s. 271). Současně se hlásí k tomu, že řečená výjimka by měla být v nějaké podobě zachována i do budoucna. Je-li smyslem kontroly přiměřenosti ochrana spotřebitele před selháním trhu, pak ztrácí opodstatnění v přípa-

dech, kdy trh neselhává, kdy se prosazuje svobodná vůle, kdy jednotlivec má zvážit své rozhodnutí o vstupu do smluvní obligace a nést za to odpovědnost. Neomezená kontrola člověka této odpovědnosti zbavuje, a tím ho připravuje také o jeho svobodu. Současně by důsledné popření výjimky, již *Hulmák* věnoval svou monografií, vedlo k univerzální cenové regulaci a popření trhu (s. 272).

Hulmákova kniha je vědecké dílo hodné toho označení. Kdo by si je pořídil v domněnání, že půjde o praktickou příručku, bude zklamán. Pro průměrného spotřebitele by to byla hodně obtížná četba – autor sám upozorňuje, že „čtení práce není jednoduché“ (s. X). Přesto naplňuje *Tilschovu* poznámku, že právní věda je především vědou praktickou. Autorovi jsou cizí akademické spekulace odtržené od života. Publikace dobře poslouží profesionálům s dostatečným odborným základem a věnujícím se spotřebitelskému právu alespoň v základní míře.

S respektem k této kvalitě *Hulmákova* spisu poznamenejme, že autor studium své knihy čtenáři neztěžuje. Nemá potřebu předvádět, kolik cizích slov umí, protože i v odborném textu má mít průchod pravidlo, že k funkci češtiny náleží schopnost odborně se vyjadřovat co možná vlastními prostředky. Nemá ani potřebu oslnivého vyjadřování a složitou myšlenku ještě zatemňovat sofistickovanými souvětími. Naopak volí hemingwayovsky úsporný styl úsečných vět. Například: „*Smluvní svoboda je v některých případech omezena. Výše jsme se pokusili vysvětlit, jak a proč. Autonomie vůle smluvních stran se projevuje v možnosti uzavřít smlouvu odpovídající jejich vůli. Předpokládá se přitom, že každá strana se stará o své zájmy a jejich ochranu. Uzavření nevýhodné smlouvy může být vyloučeno jejím pozorným vyjednáváním. Jestliže zde však možnost volby ve své podstatě není, není zde ani této autonomie. Právo proto z různých pohnutek přistupuje ke kontrole obsahu smluvních ujednání*“ (s. 51). Jak bylo již naznačeno, rovněž zdařilá vnitřní strukturace výkladu, jeho systematické rozdělení do nevelkých celků opatřených titulky, přispívá jeho přehlednosti, a tím i srozumitelnosti.

Relevantní je ovšem obsah díla. *Hulmák* zpracoval řadu zdrojů, cituje literaturu psanou anglicky, německy, polsky a slovensky, čerpá z různých pramenů vzniklých na úrovni Evropské unie i národních států, odkazuje v obsáhlém výčtu na zdejší judikaturu i na rozhodnutí z provenience britské, chorvatské, italské, maďarské, německé, polské, rakouské, slovenské, španělské, švýcarské, jakož i na judikáty Soudního dvora EU. Důkladná systematická práce s právními prameny, literaturou a judikaturou vede *Hulmáka* k racionálním stanoviskům. Myslí analyticky, vyhodnocuje názory k jednotlivým otázkám již vyslovené, sleduje vývoj právní úpravy i judikatury, formuluje vlastní názory. Kdo zná dřívější *Hulmákovy* práce, důvodně předpokládá, že i tentokrát dostane v jeho novém díle kvalitu. Myslím, že autor recenzovanou knihou očekávání nezklamal.

Karel Eliáš*

* Prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš, Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: karel.elias@ilaw.cas.cz. Příspěvek vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., RVO: 68378122.